

RĂZVAN VONCU

*Un deceniu de
literatură
(1998-2008)*

Colecția: DICȚIONARE & ENCICLOPEDI
Coperta și colaj: Florin AFLOAREI

Editori: Aura CHRISTI & Andrei POTLOG
Lector: AURA CHRISTI
Tehnoredactor: Carmen DUMITRESCU

Editura Ideea Europeană
OP-22, CP-113, Sector 1, București,
Cod 014780, România
Tel/Fax: 4021-2125692; 4021-3106618
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

Anul apariției: 2011
Ediție Digitală

ISBN 978-973-1925-67-7

Copyright © 2011 Ideea Europeană

Răzvan Voncu s-a născut la 24 august 1969 la Constanța. A absolvit Facultatea de Litere a Universității București (1994). Master (1995) și doctor (2006) în Litere al aceleiași universități. Actualmente este lector universitar la Catedra de literatură română a Facultății de Litere din cadrul Universității București. Debut în literatură: 1988. Scrie critică și istorie literară, eseu, literatură confesivă. A colaborat și colaborează la câteva dintre revistele de prestigiu din țară. Ține cronică literară în paginile revistei *Contemporanul. Ideea Europeană*. Publică, de asemenea, în reviste literare din Serbia. Este membru al Asociației Scriitorilor din Serbia.

Cărți de proză: *Jurnalul unui an satanic*, 2001. Cărți de critică și istorie literară: *Secvențe literare contemporane*, 2 vol., 2001, 2002; *Despre Preda*, 2003; *Orizonturi medievale*, 2003; *Eseuri critice*, 2005; *Fragmente de noapte*, 2008; *Textul confesiv în literatura română veche*, 2006. Cărți de publicistică: *România de zi cu zi. O lectură*, 2004; *Pieton prin tranziție*, 2007. Traduceri: Predrag Bogdanović Ci, *Biblioteca rătăcitoare* (în colaborare cu Adam Puslojić și Ioan Flora), 2000. Ediții alcătuite și îngrijite: Ilarie Chendi, *Eminescu și vremea sa*, 2000; Dumitru Radu Popescu – F, 2000

Premii literare: Premiul „Titu Maiorescu” pentru critica literară al Academiei Române pe anul 2001 (2003); Premiul Național „Marin Sorescu” (2002); Premiul pentru jurnalistică al Academiei Internaționale „Mihai Eminescu” (2004)

SIMPLE PRECIZĂRI

Cartea de față reprezintă, în ciuda titlului diferit, o continuare a demersului început în volumul meu mai vechi, *Secvențe literare contemporane* (2001). O continuare cronologică, înainte de toate, dar și de metodă, dat fiind că nu îmi propun nici aici să ofer o „istorie”, ci doar o „panoramă” a ultimului deceniu literar românesc.

Schimbările față de volumul amintit vizează modalitatea de organizare a textului, care este acum alfabetică. Am ales această variantă, dintre multele disponibile, deoarece ea ușurează consultarea cărții de către publicul specializat și, totodată, menajează (sper) susceptibilitățile scriitoricești, foarte sensibile la noi, pe malurile Dâmboviței.

Expunerea decupajului personal în literatura deceniului 1998-2008 (ale cărui repere sunt, de altfel, convenționale, de unde unele încălcări... metodologice) am găsit de cuviință să o prefătez printr-o serie de scurte eseuri ce vizează temele principale ale dezbaterilor literare din perioada avută în vedere.

Autorul

1
TEME LITERARE
(ȘI NU NUMAI)

MOARTEA CRITICII?

Este o sintagmă care revine tot mai des în discursul anumitor critici, în ciuda faptului că revistele literare sunt dominate, din '89 încoace, de forme și manifestări ale criticii. Este reală această dispariție a criticii literare ca disciplină? În ce sens se poate vorbi de ea? Și, nu în ultimul rând, dacă acceptăm moartea criticii, ce punem în loc?

***

Înainte de toate, vreau să evit abordările conjuncturale. Desigur că mulți critici au abandonat disciplina, în favoarea politicii sau gazetăriei. Desigur că revistele literare au devenit publicații confidențiale, scrise și citite de mici cercuri de „inițiați”. Desigur că și cartea de critică a devenit mai rară.

Totuși, nici unul din aceste fenomene nu explică vizibila diminuare a funcției și prestigiului literar al criticii. Pentru că, dacă unii critici – puțini – s-au apucat de altceva, alții – foarte mulți – continuă să-și exercite magistratura. A apărut chiar o nouă generație de critici, aflată azi în jurul vârstei de 30 de ani. Deocamdată, nu văd printre reprezentanții ei niște posibile vârfuri, însă numărul mare de tineri care se îndreaptă către critică este un semnal încurajator. În fine, dacă tirajele și audiența revistelor literare au scăzut, diversitatea și dinamismul fenomenului revuistic au crescut. Producția de carte de critică autohtonă s-a subțiat, însă traducерile de critică literară occidentală s-au înmulțit salutar.

Spațiul universitar, de asemeni, a devenit, prin excelență, un *spațiu critic*.

De ce, atunci, „moartea criticii”?

***

Cred ca o primă explicație e de aflat în însăși funcția criticii literare. Care este aceea de *creare a unui spațiu de valori*, cu ajutorul instrumentelor *spiritului critic* (o formulă posibilă, desigur, simplificatoare, de configurare a *valorii* ar fi *informație plus critica informației*). Un spațiu de valori poate fi creat numai într-o societate structurată pe ideea de valoare.

Or, societatea post-industrială în care, târâș-grăpiș, am intrat *nu este o societate de valori*. Ci de *informații*. Chiar așa se și numește, în operele noilor sociologi și viiturologi: *societatea informațională*. Iar specificul informației, spre deosebire de valoare, este – vezi mai sus – tocmai absența spiritului critic!

***

Nevoia socială a criticii a dispărut, din păcate. Trăind într-o competiție acerbă, editurile nu au nevoie de critici și critică literară, ci de publicitate. Publicul, înconjurat de oferta sufocantă a unei societăți mediatice, nu are nevoie de analize și disocieri de valori, ci tot de informație. Scriitorul, la rândul său, confortabil instalat în drepturile pe care i le conferă libertatea de exprimare și relativa ușurință cu care, datorită tehnologiei, produsul său ajunge pe piață, nu are nevoie de evaluarea creației sale, ci tot de publicitate.

***

Chiar dacă literatura, ca fenomen de masă, s-a transformat într-o relație de consum, între autor și cititor, mediată de publicitate, mai există fenomenul *lecturii specializate*. Acesta este inerent și, cel puțin deocamdată, inatacabil, câtă vreme societatea are nevoie de limbaj, deci de studiul limbii și literaturii. Spațiul filologic – însemnând licee și facultăți de profil, cu toate ramificațiile lor: institute de cercetare, biblioteci și,

parțial, industria cărții – alcătuieste un domeniu privilegiat al lecturii profesionale, deci și al discursului critic.

E de prevăzut o rapidă retransare a criticii literare în spațiul Universității și o ocupare – care până acum n-a existat – a acestui teritoriu al lecturii specializate. Cu alte cuvinte, o critică literară cu caracter intensiv, în locul celei de până acum, extensive.

***

Firește că această mutație va produce transformări pe ambele planuri. În planul literaturii de masă, critica se va transforma în publicitate curată, cum era în vremea lui Heliade-Rădulescu. Astfel, ea își va pierde legitimitatea morală și, odată cu ea, orice rațiune de a exista. Firește, nu exclud apariția unor fenomene de excepție, care, făcând concesii consumismului, să continue a exercita o oarecare funcție de orientare într-un spațiu de valori, după cum nu se poate exclude, în principiu, posibilitatea ca anumiți critici să își păstreze audiența și autoritatea, ca demersuri literare strict personale. Însă și în Occident asemenea fenomene (un Bernard Pivot, în Franța, pentru primul caz, un Marcel Reich-Ranicki, în Germania, pentru cel de-al doilea) sunt foarte rare și nu au un impact real asupra supraviețuirii disciplinei în ansamblul ei.

***

... Sau, mai degrabă, *transformarea* criticii? Spuneam, în secvențele anterioare, că spațiul universitar a devenit un refugiu primitiv pentru critica relegată din spațiul public. Transferul este, evident, benefic pentru Universitate și, de altfel, s-a petrecut deja în Occident, de mai bine de trei decenii. Universitatea este, prin definiție, un teritoriu al conservatorismului. În perioada dintre cele două războaie mondiale, când marii critici erau Lovinescu și *lovinescienii* (Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu și, mai ales, G. Călinescu, acesta din urmă, retras strategic sub stindardul *Vieții Românești*), la Universitate predau literatură Iorga, Mihail Dragomirescu și Caracostea. Nici unul dintre scriitorii care alcătuiau

splendida noastră „pleiadă modernă”, nici măcar cei care erau ei înșiși universitari (Blaga, bunăoară), nu erau studiați în Facultatea de Litere.

Refugierea criticii literare în Universitate aduce un plus de mobilitate spirituală și de deschidere acestei instituții, premise pentru o nouă abordare a actului literar, la nivelul lecturii specializate.

***

Dar este benefică această retragere pentru critica literară în sine?

N-aș mai fi așa de optimist. Critica literară, după cum îi explica Vianu unui reprezentant al generației '60, este o instituție și o profesie *liberală*, în sensul cel mai larg cu putință. Liberală și, adaug eu, burgheză. Condiția ei de existență este independența pe care ți-o asigură absența unei necesități utilitariste în practicarea exercițiului critic. Pe scurt, *gratuitatea* actului critic.

Or, Universitatea este un spațiu în care, fără să fie exclusă cu totul speculația intelectuală, utilitarismul este la el acasă. Există programe de studiu, există bibliografii obligatorii, există norme didactice. Încercând să se „strecoare” și să „profite” de mijloacele Universității, critica literară va fi/ este obligată să adopte multe din protocoalele acesteia. Teme critice și istorico-literare se transformă în *teze*: de masterat, de doctorat, post-doctorale.

***

Consecința severă se manifestă la nivelul *discursului critic*: dacă, în 1965-1966, Nicolae Manolescu și Eugen Simion propuneau „critica creatoare” sau „lectura infidelă”, acum discursul critic, dominat de Universitate, s-a aridizat și a devenit „științific”. Critica actuală se transformă, pe zi ce trece, într-o enormă manufactură de maculatură universitară, de o descurajantă lipsă de atractivitate. Cercetarea e validată dacă propune o temă „interesantă” și o bibliografie „la zi”. *Cum* scrie criticul, *cum* transformă ideea în text, *câtă* creație de idei introduce în discurs, au devenit elemente cu totul secundare, când, de fapt, ele sunt esenți-

ale. *Personalitatea* este cea care legitimează un critic și un univers de valori și tocmai ea este defavorizată de dependența criticii de instituția universitară.

***

Din impuls novator, și cercetarea interdisciplinară a ajuns să devină o frână a criticii literare. După ce, în deceniul '60-'70, a deschis acesteia noi orizonturi, prin apelul la instrumentele lingvisticii, psihanalizei, fenomenologiei, sociologiei, cercetarea interdisciplinară a scos, treptat, discursul critic din sfera lui de interes, mutându-l către domenii tot mai puțin legate de textul literar. Tentația vană de a „filosofa” fraudulos în marginea operelor literare – de înțeles, eventual, în România anilor '70-'80, când era interzisă altă gândire decât cea marxistă –, de a conceptualiza limbajul critic până la scoaterea lui din domeniul beletristicii, nu fac decât să stimuleze nefericit îndepărtarea disciplinei de cititori, într-o misterioasă coordonare cu imperativele societății de consum, care, cum spuneam anterior, nu are nevoie de spirit critic.

Circumstanțele social-economice adaugă și ele o greutate suplimentară: pentru a supraviețui, Universitatea are nevoie de finanțare. Care se face pe criterii ce seamănă destul de mult cu cele din campania electorală. Trebuie să propui un „proiect”, care să se bazeze pe un „dosar”. Cu cât tema de cercetare este mai abracadabrantă și acoperă domenii mai vagi, cu atât șansele de a primi fonduri sunt mai mari.

O cercetare care să reevalueze, să spunem, un clasic (Alecsandri, Duiliu Zamfirescu, Coșbuc), oricâtă cantitate de creație critică ar implica, are șanse minime să capteze bunăvoința distribuitorilor de fonduri universitare.

***

Asistăm, așadar, la un proces diametral opus celui din anii '60, când critica românească s-a desprins hotărâtor de dogme și a revenit la statutul ei de dinainte de război: acela de speculație liberă, creatoare, într-un univers de valori configurat de operele literare. Ca să folosesc categoriile mult-hulitului Mihail Dragomirescu, ținta ei nu mai este

să devină o *capodoperă*, ci o *operă de îndemânare*. Metoda, în acest început de veac în care, în Occident, metoda este repudiată, tinde să copleșească talentul critic, după o schemă de gândire cu adevărat realist-socialistă: nu ești o metodă (postmodernă, psihanalitică, fenomenologică etc.), nu ești critic.

***

Pe cale de consecință, *opera de îndemânare* a devenit, ciudat, și un ideal estetic al criticii noastre. Într-o perioadă dominată de imaginația epică fabuloasă a sud-americanilor, de narativitatea funciară a unor scriitori din lumea a treia, de fantasmale literaturii „de frontieră” (Magris, Canetti, Ivo Andrić, Danilo Kiš, W.S. Naipaul), noi continuăm să predicăm textul-teorie, narațiunea ca pretext și plicitistoarea „aventură a scriiturii”.

Este, cred, una dintre explicațiile cele mai serioase ale lipsei de succes internațional a scriitorilor români. Nu lipsa de talent, nu lipsa de valoare și nici măcar lipsa unei științe a promovării. Ci *lipsa de relevanță a experienței umane și artistice* conținute de literatura lor.

De aceea, poezii, de pildă, mai puțin supuși „terrorismului metodei”, se bucură (păstrând proporțiile) de un succes mai substanțial decât prozatorii. Din păcate, literatura a ieșit de mai bine de un secol de sub dominația poeziei. Este vremea prozei...

***

În cartea sa *Cultură și politică*, Adrian Marino arăta că literaturile moderne nu mai sunt, de câtăva vreme, dominate de beletristică și că și literatura noastră trebuie să se racordeze la această tendință către un nou enciclopedism și o nouă preeminență a discursului *despre*. Să fie, în alți termeni, o literatură critică.

Nu cred că această direcție poate fi una fertilă pentru critica literară, aflată, mai nou, între ispita publicisticii și, respectiv, cea a Universității. Nici pentru literatură, în ansamblu. Și aceasta, nu numai pentru că în Occident sensul evoluției s-a schimbat, tot mai mulți critici resimțind uzu-

ra excesivă și, până la urmă, *alienarea* pe care o presupune modelul enciclopedist. Literatura „de gradul doi”, al cărei referent nu mai este realitatea, ci ea însăși, are puține șanse de a rezista în competiția mediatică pe care o impun, vrem, nu vrem, noile mijloace de comunicare, și în primul rând televizorul și Internetul.

***

Cu toate acestea, se poate observa că disciplina criticii este în continuare dominată la noi de tendința falsei specializări și a falsului progres teoretic. Dezbaterile literare sunt din ce în ce mai mult acaparate de concepte și teme lipsite de legătură cu literatura vie și sunt purtate de persoane cu o cunoaștere foarte vagă a acestei literaturi.

De pildă, majoritatea participanților la bizară bătălie a „canonului” sunt nu numai persoane fără o autoritate critică reală, dar și cu o cunoaștere cu totul aproximativă a literaturii actuale. Or, dacă suntem de acord să revizuim, de ce să o facem cantonându-ne la orizontul anilor '80? Dacă renunțăm la „criteriul Thibaudet” (nu studiem în școală decât fenomene literare mai noi de 20 de ani) sau la „norma Fritz Martini” (care extinde intervalul de „rezervă” istorico-literară la 50 de ani), de ce să nu oferim și scriitorilor tineri șansa unei întâlniri cu publicul specializat, universitar și liceal?

***

În realitate, această tendință către extrema formalizare, către dezbaterile vagă de concepte destul de depărtate de realitatea literaturii vii, este dublată de o dureroasă absență a sensului istoricității literaturii române. Ne lipsește, cu adevărat, o nouă istorie a literaturii române. Și nu este vina lui Călinescu (cum credea Ion Bogdan Lefter) că nu ne putem desprinde de arhitectura istorică imaginată de el.

Înainte de orice, este de vină faptul că mizele „reevaluărilor”, ale „revizuirilor” sunt, până acum, mărunte: simple expresii ale unor lupte pentru „influență”, pentru „putere literară”, pentru dreptul unora de a scrie istoria. Se uită, însă, că acest drept nu se capătă pe bază de decret și de

interdicții ale altor opinii, ci numai pe bază de talent critic. Nu este suficient să propui noi grile. Acestea devin valide și operante numai în măsura în care sunt susținute de un text critic înalt, singurul capabil să obiectiveze, prin cantitatea și calitatea creației incluse, subiectivitatea inerentă a unei arhitecturi care nu poate fi decât individuale.

***

Este, în acest context, de mirare rezistența acelorași participanți la dezbaterile revizioniste față de sugestia unei noi abordări a literaturii medievale și clasice. Aceiași istorici literari care se declară nemulțumiți de perspectiva călănesciană asupra literaturii de după 1918, sunt în schimb foarte satisfăcuți de perspective mai vechi decât cea a „divinului critic”, când vine vorba de literatura de până la 1918. Clamând necesitatea (legitimă, nu încapă discuție) a întrebuintării unor noi achiziții teoretice ale modernității și postmodernității, acești istorici sunt, însă, impermeabili la schimbările de optică aduse (în Occident) de Școala de la *Anale*, de istoria mentalităților sau imagologie.

Or, istoricitatea unei literaturi nu poate fi fragmentară și fragmentată. Prezentul redimensionează *tot* trecutul, nu doar pe cel apropiat.

***

Cred, de asemeni, ca disciplina noastră poate și chiar trebuie să încerce să exploateze mai mult posibilitatea intruziunii biografiei criticului în text. Odată cu *întoarcerea autorului*, trebuie să se producă și *întoarcerea criticului* în propriul discurs. Este singura sa șansă de a face față competiției literare. Exploatănd literaritatea criticii, favorizând intruziunea realului în text, exploatănd mai consistent seducția implicită pe care o conține textul său, criticul poate da o nouă dimensiune actului de diagnoză și, în măsura în care literatura modernă a devenit un raport de putere, poate refuza condiția subalternă și imaginea închistată, abstractă, pe care i-o conferă Universitatea.

***